joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 39

Az önismeret szerepe az oktatásban
– Közgazdász tanárok továbbképzése, Arad –

KOVÁCS ZOLTÁN

Egy történet a kereskedő emberismereti képességének fontosságáról

Néhány évvel ezelőtt Tunéziában nyaraltunk. Egy felhősebb napon elhatároztuk, hogy vásárolni megyünk a bazárba: a feleségem szeretett volna egy ezüst karperecet venni magának. Be is taxiztunk Sousse medinájába, hamarosan rátaláltunk az ékszerészek sikátorára. Máris egy boltocskának a kínálatát néztük, és meg is pillantottuk a kívánt karperecet. A boltos beinvitált, és alkudni kezdtünk. Horribilis árról indult az alku, én viszont a másik véglet felől próbáltam megközelíteni az elfogadható árat. Mivel előzőleg a feleségem rámutatott a karperecre, 35 dinárnál alább nem sikerült eljutnunk. Ekkor arra szántam el magam, hogy elhagyom a boltot. Ez nagy sértésnek számított, a boltos meg is haragudott. Utánunk kiáltott, hogy ha meg is gondolnánk magunkat, akkor már 35 dinárért sem adná a karperecet. A feleségem csalódottan ballagott mellettem, mert nem remélte, hogy máshol is árulnak hasonló karperecet. De kicsivel később egy másik ékszerbolt fiatal gazdája invitált be minket udvariasan a boltjába. Mondanom sem kell, hogy ott ékeskedett a mi karperecünk is, de most már sikerült eltitkolni, hogy épp arra áhítozunk. Eleinte ismerkedő szavakat váltottunk, majd a nyaralásról, az országainkról beszéltünk. Végül néhány ékszer felől kezdtünk el érdeklődni, de nem konkrétan. Mellesleg a karperecünk is szóba került, a boltos meg is mérte mérlegen a súlyát, és „kiszámította” az árát, ami nagyjából az előző bolt indulási árával volt azonos. Mindenféle dologról beszéltünk, én óvatosságból semmilyen ajánlatot nem tettem, és közben a boltos az árat egyre alacsonyabbra szabta. Meg is kérdezte, hogy én nem ajánlok semmilyen árat? Azt válaszoltam, hogy én az általa felajánlott árnál jóval kisebb összegre gondoltam, amivel nem akartam megsérteni. Erre azt kérdezte tőlem, hogy én tanárember vagyok-e? Teljesen meglepődtem, honnan jöhetett rá? Utána még nagyobb meglepetéssel szolgált. Azt mondta, hogy mivel neki szimpatikus vagyok, és noha 30 dinárnál olcsóbban neki már nem kifizetődő a vásár, mégis felajánlja, hogy annyit adjak a karperecért, amennyit én akarok. Mivel a nagyvonalúság engem mindig meghat, olyannyira meghatódtam, hogy most én ajánlottam fel nagyvonalúan, hogy hajlandó vagyok annyit fizetni, amennyit kér. De ő komolyan gondolta, és ragaszkodott ahhoz, hogy én szabjam meg az árat. Így aztán megkérdeztem, hogy a 30 dinár megfelelne-e neki. Mivel igennel válaszolt, megkötöttük a vásárt, és elégedetten távoztunk a boltból.

Hazaérkezve, a repülőtéri útlevél-ellenőrzés során egy szót sem váltottak velünk, csupán az útleveleinket vizsgálták meg géppel, nagyítóval. Pedig egyszerűbb lett volna néhány szóval kiismerni bennünket. A kereskedő néhány mondat után tisztá-

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 40

ban volt a személyiségemmel, foglalkozásommal, és megtalálta a módját annak, hogy kellemes vásári élményekkel, megelégedetten távozzam.

Önismeret és oktatás

Az önismeret személyiségünk megismerése. A tanár elsősorban önmaga alapos megismerésére kell törekedjen ahhoz, hogy képes legyen a tanulóit is megismerni. Másrészről csak az önmenedzselésre képes tanár várhatja el tanulóitól azt, hogy az idejükkel, az erőforrásaikkal hatékonyan legyenek képesek gazdálkodni az eredményes és sikeres tanulás érdekében. A foglalkozások alkalmával az elméleti megalapozás mozzanatában szót ejtettünk az önismeretről, bizonyos képességek és tanulási stílusok felismeréséről, az önmenedzselésről, amelyek aztán a tanárnak és a tanulónak egyaránt segítenek a sajátos kompetenciák kifejlesztésében. A műhelyfoglalkozás keretében sor került még néhány korszerű oktatási módszer gyakorlati alkalmazására is.

Az önismerettel kapcsolatos bölcsességek

Gnoti seauton (Ismerd meg önmagadat!) A delfoi jósda felirata.

Annál, aki a legerősebb várat is beveszi, erősebb az, aki önmagát győzi le. (Egykori felirat a kolozsvári Szappan utcai ház falán)

Fata volentem ducunt, nolentem trahunt. (Seneca) Az erős akaratú embert a sors vezeti, a gyenge akaratút magával hurcolja.

Az igazi győzelem az, ha önmagát győzi le az ember. (Buddha)

Bis vincit, qui se vincit. (Publ. Syrus) Kétszeresen győz, ki önmagát győzi le.

Aki másokat legyőz, bátor; aki önmagát győzi le, hős! Aki másokat ismer, okos; aki önmagát ismeri, bölcs! ... (Tibeti tanítás)

Aki másokat győz le, hatalmas, aki önmagát győzi le erős. (Lao Ce)

Aki másokon győzedelmeskedik, valamiképpen bepiszkolódik, aki önmagát győzi le, megtisztul általa. (Örkény István)

Miért jó, ha ismerjük önmagunkat?

Önismeretünk birtokában meg tudjuk tervezni a jövőnket. Önismeretünk segít az énképünk kialakításában. Összehasonlíthatjuk az énképünket másoknak a rólunk alkotott képével. Könnyebben meg tudjuk ismerni embertársainkat. Tudatosan alakíthatunk a személyiségünkön, elősegítheti önfejlesztésünket.

A személyiség (néhány meghatározás)

1. A személyiség az emberi tevékenység révén alakuló és fejlődő pszichés képződmény, amely egyedi és sajátos.

2. Az ember biológiai, lelki sajátosságait és társadalmi helyzetét foglalja egységbe.

3. A személyiség a viselkedésnek, a gondolkodásnak és az érzelmeknek az a jel-

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 41

legzetes mintázata, amely meghatározza, hogy a személy hogyan alkalmazkodik a környezetéhez.

4. A személyiség jellemző tulajdonságaink viszonylag stabil szerveződése, a tulajdonságok olyan tartós készlete, amely meghatározza egyediségünket és megkülönböztet másoktól.

5. Személyiségünk meghatározza, hogyan reagálunk másokra, és hogyan lépünk velük interakcióba.

A személyiség (összetevői)

Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a személyiséget a temperamentum, a jellem (alkat, akarat, magatartás) és a képességek alkotják.

A temperamentum v. vérmérséklet típusai (Hippokratész):

1. kolerikus – Lobbanékony: érzelmei gyorsan alakulnak ki, de tartósak.

Heves, felfokozott indulati életet él. Nehezen tűri, ha akaratát gátolják, ilyenkor ingerlékeny, támadó és erőszakos és durva is lehet. Felfogása lassúbb, mint a szangvinikusé, viszont megfigyelőképessége, gondolkodása alaposabb és pontosabb. Erősen kombinatív, figyelme a lényegre irányuló. Erős akaratú, céltudatos, érvényesülésre törekvő, lényegesen kitartóbb, mint a szangvinikus. Érzelmei a cselekvésben is megnyilvánulnak, gyakran elégedetlen. Gyakran elfogult, önfejű, makacs. A saját akaratát törvénynek tekinti.

2. melankolikus – Szomorú, búskomor: érzelmei igen lassan fejlődnek ki, de rendkívül tartósak.

Szomorúságra, bánatra, levertségre, pesszimizmusra hajlamos. Magatartásában félénk, visszahúzódó, zárkózott. Érzelemvilága kifinomult, differenciált és sérülékeny. Sokat foglalkozik önmagával, és sokszor érzi magát elesettnek, gyengének. Gyakori nála a kisebbségi érzés. Bár felfogása lassúbb, gondolkodása igen mély és alapos. Érdeklődése inkább elméleti irányú. Figyelme, emlékezete igen pontos, képzelete alkotó. Nem törekvő, nem képes gyors adaptációra, de kitartó és megbízható.

3. flegmatikus – Közönyös: érzelmeit, amelyek lassan fejlődnek ki, nem nyilvánítja ki.

Csendes, nyugodt, higgadt, túlságosan is kiegyensúlyozott. Közönyös, egykedvű, az érzelmeit alig mutatja ki. Érdeklődése nem sokoldalú, de alapos. Felfogásában, ítéletalkotásában tárgyilagos. Emlékezete, figyelme hiányos. Képzelete nem sokrétű, színes. Nem harcos, de teherbíró, szívós és kitartó. Nyugalmából, kényelemszeretetéből nehezen mozdítható ki.

4. szangvinikus – Bizakodó: gyors, de nem kitartó érzelmi reakciók.

Könnyen örül, lelkesedik, de könnyen le is lohad. Az érzelmeit mindig kimutatja. Az alaphangulata vidám. Élénk, mozgékony, közvetlen magatartású. Közlékeny, barátkozó, vidám. A megpróbáltatásokat könnyen viseli. Mindig új élményeket keres. Gyors felfogású, de felszínes. Gondolatai könnyen követik egymást, de ez gyakran a mélység rovására megy. Látszólag energikus, de nem állhatatos, nem kitartó, egye-

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 42

netlen munkavégzés. A nehézségeket nem az akaratával, hanem az ügyességével, leleményességével oldja meg. Ebben segíti gyors elhatározó/döntési képessége is. (Dr. Simon Péter nyomán)

A jellemvonások csoportosítása (Dr. Simon Péter nyomán)

A. *általános jellemvonások* (pl. becsületesség, fegyelmezettség, igazságszeretet, következetesség)

B. *másokkal szembeni magatartásunk* (pl. nyíltság, udvariasság, zárkózottság, figyelmetlenség)

C. *önmagunkhoz való viszony* (pl. szerénység, elbizakodottság, önzés)

D. *munkához való viszony* (pl. munkaszeretet, lelkiismeretesség, szorgalom, kezdeményezés, lustaság)

A képességek csoportosítása Baló A. (2006) nyomán:

A. Kognitív képességek

Megfigyelés (Információgyűjtés. Rendszerleírás. Kölcsönhatások követése. Eszközhasználat)

Mérés (Eszközhasználat. Mértékek alkalmazása. Mérési pontosság)

B. Intellektuális képességek

1. *Problémamegoldás* (Helyzetelemzés. Alternatív megoldások. A megoldás kiválasztása. Megvalósítás. Értékelés)

2. *Rendszerszemlélet* (Rendszervizsgálat. Rendszerazonosítás. Rendszerszerveződés)

3. *Alkotóképesség* (Elméletek alkotása. Módszerek alkotása. Tárgyak alkotása)

4. *Alternatíva állítása* (Megoldások áttekintése. Ítéletalkotás. Javaslat megalkotása)

5. *Kritikus gondolkodás* (Tudományos megismerés. Ellenőrizhetőség. Bizonyítás)

6. *Történetiség követése* (Folyamatszemlélet. Fejlődéstörténeti szemléletmód)

7. *Összehasonlítás, értékelés* (Azonosság megállapítása. Különbözőség feltárása. Elemzés. Prezentálás)

8. *Osztályozás* (Szelektálás. Kiválasztás. Besorolás)

9. *Rendszerezés* (Összefüggések feltárása. Rendszerleírás. Rendszerábrázolás)

10. *Modellalkotás* (Állapotleírás. Folyamatábrázolás. Indoklás)

11. *Lényegkiemelés* (Csoportosítás. Sorba rendezés. Lényegkiemelés)

12. *Analógiák* (Felismerés. Keresés. Kialakítás)

C. Kommunikációs képességek

1. *Szóbeliség* (Spontán előadás. Vita)

2. *Írásbeli munka* (Feljegyzés. Jegyzetelés. Vázlatkészítés)

3. *Képi feldolgozás* (Értelmezés. Átalakítás (szóbeli, írásbeli). Átalakítás (rajz, fotó, videó)

4. *Információkezelés* (Keresés. Rögzítés. Rendezés, rendszerezés. Feldolgozás)

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 43

5. *IKT alkalmazása* (Keresés (web). Letöltés. Szerkesztés)
6. *Írásbeli munka* (Forrásgyűjtés. Forráskritika. Forrásminősítés)
7. *Kommunikációs értékelés* (Önértékelés. Társkommunikáció.

D. Szociális képességek (Önértékelés. Nyitottság. Empátia. Társas aktivitás. Önfejlesztés. Pozitív gondolkodás. Egészségtudatosság. Környezettudatosság. Társadalmi érzékenység. Etikai érzék. Felelősségérzet. Szervezőképesség. Esztétikai érzék stb.)

Önértékelés (Nyitottság. Empátia. Társas aktivitás. Önfejlesztés. Pozitív gondolkodás. Egészségtudatosság. Környezettudatosság. Társadalmi érzékenység. Etikai érzék. Felelősségérzet. Szervezőképesség. Esztétikai érzék stb.)

Az asszertív viselkedés ismérvei:

Nyílt, egyenes kommunikáció. Jogod van kimondani az igényedet, elvárásaidat, és méltányolod a másokét is. Jogod van nemet mondani. Ne magyarázkodj, érzelmeket kommunikálj, ne minősíts! Fejezz ki pozitív érzéseket és fogadd el azt másoktól! Én-te közléseket adj!)

Asszertivitás

Konfliktuskezelő stratégiák – az *önérvényesítés – önfeladás* dimenziójában (Filley)

Önérvényesítő (versengő). Önfeladó (alkalmazkodó). Elkerülő. Kompromisszumkereső. Problémamegoldó. Győztes-győztes (Az ábra Szekszárdi Júlia nyomán)

Konfliktuskezelő stratégiák

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 44

Önmenedzsment *(Self management): önsegítő, önellátás, gazdálkodás, vezetés, segélyezés, saját tervezés, tervezés stb.*

Segíts magadon, és a Jóisten is megsegít! (bencés apátok mondása)

A Jóisten megsegít, de a tarisznyádba nem tesz. (közmondás)

Az élet egyesek számára inkább problémákkal teli, másoknak – akiknek a problémamegoldás nem gond – kevésbé az. A legjobb, ha magunk tudunk a problémáinkra megoldást keresni. Ehhez ismerni kell a problémát, magunkat, kreatívaknak kell lennünk, és járatosnak kell lennünk a problémamegoldásban.

Kreatív gondolkodás és az intelligencia (Fisher, 2002)

A kreatív gondolkodás feltételezi a fluencia, flexibilitás, originalitás képességek meglétét.

„Az oktatás fő célja olyan embereket nevelni, akik képesek új dolgokat létrehozni, nem csupán megismételni azt, amit az előző nemzedékek már megtettek – olyan embereket, akik kreatívak és kíváncsiak. Az oktatás másik célja az, hogy olyan embereket neveljen, akik tudnak kritikusak lenni, az igazukat bizonyítani, és nem mindent fogadnak el, amit felkínálnak nekik." (Jean Piaget)

Valaha elegendő volt a reproduktív tanulás. A jövőben innovatív tanulásra lesz szükség. Ezert a gyermekeket meg kell tanítanunk gondolkodni.

A jó iskolákat a szellemi kihívást jelentő tanítás jellemzi. A jó otthoni környezet is szellemi késztetést nyújt. Ám a TV, a videó, a számítógép és egyéb eszközök használata nem helyettesítheti a gondolkodást. Ezek csak eszközei lehetnek a tanulásnak.

A kreativitás az, amit a kreatív ember arra használ, hogy kreatív eredményt hozzon létre.

Kreativitás azoknak a képességeknek és annak a szemléletnek az együttese is, amely arra indít valakit, hogy kreatív gondolatokat, eszméket vagy képzeteket hozzon létre. Ennek az alkotási folyamatnak egyik eleme az intuíció, olyan esetleges kapcsolatok megteremtése, amelyek eredményt hoznak. Az intuíció és az összefüggésekben való gondolkodás az a képesség, amelynek révén minimális tény birtokában is helyes következtetésekhez juthatunk.

Albert Einstein gondolatai a kreativitással kapcsolatban: „Hiszek az intuícióban és az inspirációban… Néha biztos vagyok benne, hogy helyes úton járok, anélkül, hogy okát tudnám adni... A képzelet fontosabb, mint a tudás. A tudás ugyanis behatárolt, míg a képzelet magában foglalja az egész világot."

Az intuíció és a kreativitás a tudatalattiból merítenek. Kétféle gondolkodási folyamat létezik, az akaratlagos, erőfeszítést igénylő és tudatos, valamint az automatikus, erőfeszítés nélküli és öntudatlan.

Az intelligencia fő jellegzetessége – minden megjelenési formájában – az, hogy kordában tartja az impulzivitást. Az intelligencia lényege az a képesség, amely lehetővé teszi különféle cselekvésmódok mérlegelését anélkül, hogy valóban alkalmaz-

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 45

nánk őket. A kreatív gondolkodás értéke, hogy lehetővé teszi a nyugalmas választást. Amit elveszítünk a lassúbb tempó által, azt megnyerjük a döntés minőségében. A kreativitás hozzásegíti az embert ahhoz, hogy áttörje a rögzült látásmód és a rögzült szokások korlátait, és az elmét új ötletek és lehetőségek felé fordítsa.

Kreatív (alkotó) gondolkodás	**Kritikai (logikailag elemző) gondolkodás**
felfedező	elemző
induktív	deduktív
hipotézisteremtő	hipotézisellenőrző
informális gondolkodás	formális gondolkodás
kalandozó gondolkodás	zárt gondolkodás (Barlett)
balkezes gondolkodás	jobbkezes gondolkodás (Bruner)
divergens gondolkodás	konvergens gondolkodás (Guilford)
elágazó gondolkodás	vertikális gondolkodás (de Bono)

Foglalkozások

1. Elvárásaink és aggályaink

Hármas csoportokban fogalmazzuk meg elvárásainkat és aggályainkat a napi tevékenységgel kapcsolatban. Az eredményeket kifüggesztjük és megbeszéljük.

2. Rajzos önismereti játék

Négy A4-es papírlapon, csak rajzos formában, mutassuk be, hogy

– Milyenek vagyunk? . . . . . ILYEN VAGYOK.
– Milyenek szeretnénk lenni? . . . . . ILYEN SZERETNÉK LENNI.
– Mit szeretünk? . . . . . EZT SZERETEM.
– Mit nem szeretünk? . . . . . EZT NEM SZERETEM.

Utána sorra bemutatjuk rajzainkat, magyarázatokkal kísérve. A hallgatóság kérdéseket tehet fel minden bemutatásnál.

3. Társak jellemzése

Papírcetlikre felírjuk mindenkinek a nevét, majd kalapba dobjuk. Mindenki kihúz egy cetlit a kalapból, és leírja a kihúzott személy jellemzését. Majd a cetlik visszakerülnek a kalapba. Sorra felolvassák a cetlikre írt jellemzéseket, és mindenkinek rá kellene jönnie a saját jellemzésére.

4. A 6-3-5 módszer (brainwriting). Hat tanulóból álló csoport három kérdésről fogalmazza meg írásban a véleményét, majd a lapját körbe továbbadja csoporttársainak. Mindenki elolvassa a lapon található véleményeket, majd mindegyik alá beírja a maga – adott esetben módosított – véleményét. Végül – öt lépés után – minden

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 46

tanulóhoz visszajut a lapja, rajta a sajátján kívül további öt véleménnyel. Megbeszélések után kialakíthatnak egy közös álláspontot is, de ez nem kötelező!

5. A poszter-módszer

Négyes csoportokban mutassunk be poszteren közgazdasági fogalmak tanításához egy általunk ismert érdekes módszert!

6. Kilépőcédulák

Egy papírlapra név nélkül írják le, mi volt a legérdekesebb tanult dolog a foglalkozás során, fogalmazzanak meg egy kérdést az előadóhoz, és írják le a benyomásaikat, érzéseiket, vagy adjanak tanácsot, tegyenek javaslatot.

Kulcsszavak: önismeret, megismerés, személyiség, temperamentum, karakter, konfliktuskezelés, önmegjelenítés, önmenedzselés, intelligencia, brainwriting, poszter-módszer.

Irodalomjegyzék

Fisher, Robert. 2002. *Hogyan tanítsuk gyermekeinket gondolkodni*? Műszaki könyvkiadó, Budapest

*** *Önismeret és személyiségfejlesztés*. Segédkönyv. Skandi-Wald Könyvkiadó, Budapest

Szekszárdi Júlia 2008. Új utak és módok. Gyakorlatok a konfliktuskezelés tanításához és tanulásához. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest

Napoleon Hill 2007. *Gondolkozz és gazdagodj!* Bagolyvár kiadó, Budapest

Kovács Zoltán szerk. 2007. *Neveléstudományi kérdések*. Szöveggyűjtemény. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár